

ilmi doğrudan doğruya gündelik hayatın içine dahil etmeye çalışmışlardır.

Geniş okuyucu kitlesinin kolayca anlayabileceği bir dil görüşü taraftarı olan dergide ileriye dönük olarak üzerinde durulan konulardan biri de yazı diliyle yazıda kullanılan Arap alfabesi meselesi olmuş. Azerbaycanlı fikir adamı ve yazar Ahundzâde Mirza Feth Ali'nin Sultan Abdülaziz'e sunduğu bir lâiyhayla yazı dilinde kullanılan Arap harflerinin ıslahı meselesi gündeme gelmiştir. Konunun cemiyet merkezinde Ahundzâde'nin de katıldığı bir toplantıda tartışılmasından sonra Türkçe'nin Arap harfleriyle yazılmasının birçok sakınca doğurduğu ve bir ıslahın kaçınılmaz olduğu konusunda görüş birliğine varılmıştır. Münif Paşa'nın 12 Mayıs 1862'de cemiyet merkezinde verdiği bir konferansta yine aynı konu tartışılmış, ileri sürülen değişik teklif ve görüşler "İslâh-ı Resm-i Hatta Dair Bazı Tasavvurat" başlığıyla derginin 14. sayısında yayımlanmıştır (Temmuz 1863).

Gerek telif gerekse tercüme yazılarda dergide kullanılan dilin devrine göre daha sade olduğu, hatta o sırada çıkmakta olan diğer bazı dergi ve gazetelerin dilini etkilediği anlaşılmaktadır. Ayrıca modern ilim ve felsefe dilinin kurulmasında derginin açtığı yol daha sonra devrin diğer yazarları tarafından sürdürülmüştür. Tanpınar gibi bazı araştırmacılar, XVIII. yüzyıl Fransa'sında *Grande Encyclopédie*'nin oynadığı rolün bir benzerini XIX. yüzyıl Türkiye'sinde *Mecmua-i Fünûn*'un oynadığını belirtmişlerdir.

Dergide adları ve muhtevalarıyla bir yenilik olarak dikkati çeken yazılardan bazıları şunlardır: Münif Efendi imzasıyla: "Muvâzene-i İlm ü Cehl" (nr. 1), "Târîh-i Evrâk-ı Nakdiyye" (nr. 6), "Sergi-i Umûmî-i Osmânî'nin Vukû-i Küşâdî" (nr. 9, 10), "Ehemmiyyet-i Terbiye-i Sıbyân" (nr. 5), "Târîh-i Telgraf" (nr. 11), "Vesâit-i Tenvîriyye" (nr. 12), "Çin'de Bulunan Ehl-i İslâm" (nr. 8), "Ümid Burnu'nda Bulunan Ehl-i İslâm" (nr. 9), "Tanzim-i İstanbul" (nr. 21), "Harîk-i İstanbul" (nr. 28), "Zuhûr-ı Tasvîr-i Efkâr" (nr. 1), "Mecmua-i İber-i İntibâh" (nr. 8), "Mir'at" (nr. 9). Diğer imzalarla: "İlm-i Servet-i Mîlel" (Ohannes Efendi, nr. 2), "Fevâid-i Şirket" (Vahan Efendi, nr. 8), "Banka-i Osmânî" (Kadri Efendi, nr. 12), "Kuvve-i Elektrikiyye" (Dâniş Bey, nr. 24), "Medhal-i İlm-i Jeoloji" (Edhem Paşa, nr. 2-5, 9, 11, 16, 23, 25, 27, 30, 32, 33), "Kudemâ-yı Mülûk-ı Mısıriyye Tarihi" (Halil Bey – Cemil Bey, nr. 1, 2, 4, 10, 19, 20, 23, 25, 35, 44, 46), "Avru-

pa Kitasının Mevki-i Coğrafisi ve Ahvâl-i Tarihiyyesine Dair" (Kadri Efendi, nr. 3-4), "Britanya Adaları Tarih ve Coğrafyası" (Kadri Efendi, nr. 16-18), "Lüzûm-i İlm-i Tıb" (Mehmed Emin Efendi, nr. 38), "İntihar" ve "İskât-ı Cenin" (Aziz Efendi, nr. 39, 40).

Dergide müstakil makalelerde ele alınan belli başlı konuları pozitif ilimler başta olmak üzere tarih, coğrafya, felsefe, arkeoloji, eğitim, iktisat, sanayi, şehircilik, basın, halk sağlığı ile kısmen din ve politika oluşturmaktadır. Türk okuyucusuna Batılı tarzda ilk roman örneği olarak takdim edilen Fénelon'un *Télémaque Tercümesi*'nin özetleriyle Edhem Pertev Paşa'nın köpeklerle ilgili meşhur "Av'ave" makalesi (nr. 42), birkaç tercüme ve Osmanlı Sanayi Sergisi dolayısıyla yazılan bir manzume dışında dergide edebiyatla ilgili herhangi bir örneğe yer verilmemiştir. Buna karşılık Münif Efendi'nin aralarında Demokritos gibi materyalist; Thales, Heraklit, Anaxagoras, Empedokles gibi fizikçi; Solon, Piatakos, Pythagoras, Sokrat ve Eflâton gibi ahlâkçı, mistik ve idealist filozofların da bulunduğu "Târîh-i Hükemâ-yı Yunan" başlıklı on altı sayı süren yazı dizisi dikkati çeker (Akgün, sy. 15 [1995], s. 56-65).

Mecmua-i Fünûn'un yazarları arasında şu isimler de bulunmaktadır: Ahmed Vefik Paşa, Saffet Paşa, Rifat Bey, Küçük Said Paşa, Hekimbaşı Sâlih Efendi, Aleksandr Karatodori, Konstantinidi Efendi, Hayrullah Efendi, Bekir Sıdkı Efendi, Ahmed Rifat Efendi, Mâcid Bey, Mehmed Şerif, Kostaki ve Fardis Efendi.

Küçük boyda, 12 x 19 cm. ebadında bazan üç, bazan dört forma hacmindeki derginin ilk sayısı Ceridehâne'de, sonraki birkaç sayısı Tercümân-ı Ahvâl ve Artin Manosyan Matbaası'nda, 9. sayıdan itibaren Cem'iyet-i İlmîyye-i Osmâniyye Matbaası'nda basılmış ve o döneme göre pahalı sayılan 5 kuruş fiyatla satılmış, görüldüğü ilgi üzerine ilk sayıları yeniden tabedilmiştir. Sayfa numaraları her ciltte teselsül edip yeniden başlayarak toplam 1905 sayfalık bir koleksiyon oluşturmuştur. Her cildin sonuna bir fihrist ile yanlış-doğru cetveli eklenmiştir. *Mecmua-i Fünûn*'un İstanbul'daki birçok kütüphanede koleksiyonları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (Ankara 1960), Ankara 1972, s. 264-266; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, I, 149-155; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1967, s. 150-154; Ekmeleddin İhsanoğlu, "Cemiyet-i İlmîyye-i Osmâniyye'nin

Kuruluş ve Faaliyetleri", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri*, İstanbul 1987, s. 211-220; a.mlf., "Cem'iyet-i İlmîyye-i Osmâniyye", *DİA*, VII, 333-334; İsmail Doğan, *Tanzimat'ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul 1991; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2002, s. 264-266; Ali Budak, *Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını: Münif Paşa* (doktora tezi, 2002), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 241-300; Ebüzziya Tevfik, "Münif Paşa, Hayatı ve İşleri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, nr. 251-253, İstanbul 10-12 Şubat 1910; Mehmed Kaplan, "Bizde Avrupa Kültürünün İlk Öncüleri", *İstanbul*, sy. 62, İstanbul 1946, s. 5-7; Dündar Akünal, "Türk Basınının 150. Yılında İlk Türk Dergisi: Mecmua-i Fünûn", *Sanat Olayı*, sy. 11, İstanbul 1981, s. 45-47; a.mlf., "İlk Türk Dergisi: Mecmua-i Fünûn", *TCTA*, I, 117-118; Ekrem Işıl, "Osmanlı Bilim Tarihi: Münif Paşa ve Mecmua-i Fünûn", *TT*, sy. 11 (1984), s. 61-66; Yeşim Işıl, "Mecmua-i Fünûn'da Bilimsel Zihniyet", a.e., sy. 46 (1987), s. 45-48; a.mlf., "Mecmua-i Fünûn'da Tıp Konulu Yazılar", *Bilim Tarihi*, sy. 22, İstanbul 1993, s. 17-30; Mehmed Akgün, "Cemiyet-i İlmîyye-i Osmâniyye ve Mecmua-i Fünûn'un Felsefî Açısından Taşındığı Önem", *Felsefe Dünyası*, sy. 15, Ankara 1995, s. 53-67; Necdet Hayta, "Cemiyet-i İlmîyye-i Osmâniyye ve Mecmua-i Fünûn", *TK*, sy. 428 (1998), s. 728-742; Mustafa Kutlu, "Mecmua-i Fünûn", *TDEA*, VI, 175-176.

ABDULLAH UÇMAN

MECMUA-i MUALLİM

(مجموعۃ معلم)

Muallim Nâci'nin

(ö. 1893)

çıkardığı haftalık edebî dergi.

30 Eylül 1303 (12 Ekim 1887) – 3 Teşrî-nisâni 1304 (15 Kasım 1888) tarihleri arasında toplam elli sekiz sayı yayımlanan dergi kapanıncaya kadar hemen tek başına Muallim Nâci tarafından çıkarılmıştır. İlk iki sayının üçüncü, 3, 5-11. sayıların ikinci baskısı yapıldığına göre büyük ilgi gördüğü anlaşılan derginin ilk sayıdan itibaren sayfa numaraları devam ettirilmiştir. Düzenli biçimde her hafta dört sayfa yayımlanan dergide dikkati çeken ilk şey, çıkış yazısında belirtildiği halde devrin diğer edebiyat dergilerinden farklı olarak birkaç istisna dışında yeni ve aktüel konularla ilgili şiir, hikâye, deneme, edebî tenkit gibi herhangi bir örneğe yer verilmemiş olmasıdır. Dergide daha çok eski Türk edebiyatına dair makalelerle şiir iktibasları oldukça geniş yer tutmaktadır. Dergide İsmâil Safâ dışında bazı sayılarda Ali Ulvi, Besim, İbrâhim Necâti, Mehmed Said, M. Selâhaddin gibi pek tanınmamış şair ve yazarların adına da rastlanmaktadır.

۱. نومه
بر لخصتی ۹ غرشدور.
مركزی ابو السعود جلد ستمه ۱۸ نومرولو دكاندر.
كوندر به يك اوراق يمل كاشه اوراقه كوندر كنيدور.
پوشته اجري وركاش كنيتاب قبول اونكاز.
ق ۲۴ عمره سنه ۱۳۰۵
(معارف نظارت رشديه هتئده برده نشر اونكاز)
ق ۳۰ ايلول سنه ۱۳۰۵

بر لخصتی ۹ غرشدور.
استابول ايپون آيوه يانكاز. يوقال ايپي داخل اولوندي.
حلتده خارج ايپون بر ستمه كاشه ايوه بدل — پوشته
ايريشه برار — برار مختار اولونيدور.
ق ۳۰ ايلول سنه ۱۳۰۵

مستقل ايته يا زماه تماق ايدر، يا ايزر. ايدرسه (فعل) در.
ايزره (اسم) در.
يونتيسه كوره لفظ (حرف) — اداث — فعل — اسم — دن
عبارت اوقاي اوزره دوت قسم اولور.
حرف كه دكاندر. بناء عليه (اداث) — فعل — اسم — دن
عبارت اوقاي اوزره اوج قسمه مختار قالير.
ديك اولوركه:
اولا لفظي مختار. ويا معنای اوقاي اوزره ايكيه تقسيم ايله
برنيسه (حرف)، ايكنيسه (كلمه)، ديوروز.
تانياً كافي. — دلات ايديني مختار. ويا غير مستقل
اولسه نظراً — اول امرده ايكيه. — دلات ايديني مختار.
مستقل اولسه كوره زماه تماق اوقاي اولوب اولماسي اعتباريله —
ايكني درجده يه ايكيه تقسيم ايدوروز.
يونن اوج قسم حصوله كلسوز. چونكه كله — دلات
ايديني مختار. مستقل ويا غير مستقل اولسه نظراً — ايكني
يونتيسه قسم ثانی، يني معنای غير مستقله دلات ايدين كله
آرتق — معنی جهمتيه — تقسيم قبول ايدينيكندن بر قسم
مخصوص اولوب قالير. يوكا (اداث) ديياور. كله — دلات
ايديني مختار. زماه تماق اوقاي اولوب اولماسي اعتباريله — ايكني
درجده يه ايكيه آرتيجه ايكي قسم دها ميدانه چيوز. زماه
تماق اولانه (فعل)، اوليانسه (اسم) كافي ورياور. ايته
يوجه ايله كله (اداث) — فعل — اسم — عنوانيله اوج قعدن
عبارت اولور.

مقدمه
{جموعه معلم} سايه ترق واية پادشاهيده النسن
كلديكي قدر ادبياته خدمت ايدمكيدر. مكاتب شاه.
نعمه عاجزانه وريان درسارل خلاصه ليله برابر سائر
هر درو آثار آديه بي حاوي بولنه كندور.
عمری هم معلم، هم معلمدر. تعلمدن، تعليمدن هيچ
بروقت خالی قالي ايته من. بيلديكي اوكره نكته، بيلديكي
اوكره نكته چاليشير. بيلديكي اوكره نه بيلديكيه فائده ياب
اولور. بيلديكي اوكره نه بيلديكيه فائده بخش اولور. مسلكي
بويه استفاده دن، اتاده دن عبارتدر. اعتنا نجه الكوزل
مسلكه در بودر. انسان ايچون دنيا مكتب عاليسنده
كرچكندن مستفيد، يه كرچكندن مفيد اولقندن اعلى نه
شرف تصور اولنه يابير؟ ان شاء الله بوشرف حقيه احراز
ايدنلر دن اولور.
معلم ناجي

Mecmûa-i Muallim'in 1. sayısının ilk sayfası

Mecmûa-i Muallim'in yayım hayatına giriş dolayısıyla *Saâdet* gazetesinde yer alan bir yazıda, "Gazetemiz hey'et-i tahririyye reisi Muallim Nâci Efendi Hazretleri mekâtib-i âliyyede tedrisiyle müstakil oldukları edebiyat derslerinin istifadesini bir kat daha neşr ü ta'mim etmek maksad-ı âlî-himmetânesiyle bu kerre bâlâdaki unvan tahtında bir mecmûa-i müfide neşrine ibtidâr ederek ..." (nr. 843, 12 Teşrînıevvel 1887) sözlerine bakılırsa benzerlerinden farklı mahiyette böyle bir derginin çıkış sebebi daha iyi anlaşılır. Bu haber doğrultusunda, derginin daha ilk sayısından itibaren Muallim Nâci'nin hocalık yaptığı Mekteb-i Hukuk ile Mekteb-i Sultânî'de okuttuğu edebiyat derslerinin özetlerine geniş bir şekilde yer verildiği görülür. İlk sayıların ilgi görmesinin sebebi de büyük bir ihtimalle bu ders notlarıdır. İkinci sayıdaki "İhtar" başlıklı yazıda, "İmtihan zamanlarının takarübü cihetiyle bu nüshanın dersten ibaret olmasına lüzum görülmüştür" ifadesi bunu doğrular niteliktedir.

Dergide beşinci sayıdan itibaren "Müstefiz" başlığı altında Arap ve İranlı şair ve yazarların eserlerinden manzum ve mensur tercümelerle Voltaire, Fénelon, La Fontaine, Gilbert ve Boileau'dan yapılmış tercümeler yer alır. Muallim Nâci'nin Emile Zola'dan ancak bir kısmını çevirebildiği *Thérèse Raquin* ile (nr. 36-58) Hüseyin Vâiz-i Kâşî'nin *Bedâ'iyu'l-efkâr fi şa-*

nâyî'i'l-âşâr'ının çevirisi, Kemalpaşazâde'nin *Dekâiku'l-hakâik* adlı eserindeki bazı tabirlerin açıklaması ile yine Muallim Nâci'nin *Yazmış Bulundum* adlı eserinin ikinci kısmı dergide (nr. 4'ten itibaren) tefrika suretiyle yayımlanmıştır. Muallim Nâci'nin gerek ders notlarında gerekse diğer yazılarında dikkati çeken husus, ele aldığı bir edebî konuyu daima eski edebiyatın vazgeçilmez kurallarını oluşturan bedî', beyân, belâgat ve fesahat açısından ele alıp değerlendirmesidir.

Muallim Nâci'nin "Nümûne-i İntihâb" başlığıyla bir kısım divan şairlerini tanıttığı ve eserlerinden örnekler verdiği yazı serisi dergide dikkati çeken bölümler arasındadır. Nâci'nin daha sonra *Osmanlı Şairleri* adıyla biraz daha genişleterek kitap halinde bir araya getireceği (İstanbul 1307) dergideki bu yazı serisine şu şairlere yer verilmiştir: Nef'î, Şeyh Galib, Esrar Dede, Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ, Hoca Neş'et, Yenişehirli Avni Bey, Sâbit, Usûlî, Fasih Ahmed Dede, Sürûrî, Seyyid Vehbî, Zâtî, Ahmed Neylî, Enderrunlu Vâsıf, Hâkânî, Fîrnat Hanım, Râgıb Paşa, Nâilî-i Kadîm, Nev'î, Cevrî, Halim Giray ve Azmîzâde Mustafa Hâletî. Dergide ayrıca Muallim Nâci'nin "Küçük Bir Mudhike" (nr. 25), "Vefâ ile Safâ Beyninde Müşâare" (nr. 35), başlıklı manzum diyaloglarla "Takrîz" (nr. 27), "Fuzûlî'ye Peyrev Olabilir miyim?" (nr. 36), "Şathiyyât" (nr. 50), "Hâtıra-i Bedr-i Kübrâ" (nr. 56)

gibi şiirlerine de yer verilmiştir. Bunlardan başka Muallim Nâci'nin "ve, ve ammâ, ve hem de" gibi bir kısım bağlaçların dilimizde yerli yersiz kullanımı konusunda Hacı İbrâhim Efendi'nin ileri sürdüğü görüşlere karşı tenkitleriyle birlikte (nr. 32, 34, 35, 37) "Muhâdara" başlığı altında bazı kitap tanıtma yazılarına da rastlanmaktadır (nr. 38'de Ali Nazîma'nın *Küçük Coğrafya* adlı eseri tanıtılmaktadır).

Fevziye Abdullah Tansel, Muallim Nâci'nin *Mecmûa-i Muallim*'de yayımlanan mektup, hâtırat, tercüme ve seçme tarzındaki eserlerinin zannedildiği gibi gelişigüzel yazılmış şeyler olmayıp bu sırada okullarda verdiği derslerle ilgili dil, edebiyat ve edebiyat tarihi alanında doğrudan doğruya bilgi birikimi ve araştırmaya dayanan önemli çalışmalar olduğunu belirtir (İA, IX, 18-19).

Ahmet Bedevi Kuran, *Mecmûa-i Muallim*'in Sa'dî-i Şîrâzî'den yapılan bir tercüme dolayısıyla Matbuat Umum Müdür-lüğü tarafından kapatıldığını ileri sürerken Celâl Tarakçı dergide adı geçen şairden herhangi bir çeviri bulunmadığını, dolayısıyla böyle bir hususun kapatılma sebebi olamayacağını belirtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmet Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde İnkılâp Hareketleri*, İstanbul 1959, s. 147; Hasan Duman, *Katalog*, s. 242-243; Celâl Tarakçı, *Muallim Nâci Efendi-Hayati ve Eserlerinin Tedkiki*, Samsun 1994, s. 142-144; Adnan Karaismailloğlu, "Muallim Nâci ve Mecmua-i Muallim", *Yedi İklim*, VI/46, İstanbul 1994, s. 84-87; Yakup Şafak, "Mecmua-i Muallim'in Basılamayan Yazılan ve 'İrşâdât-ı Gazalî'", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, Konya 2000, s. 131-168; Fevziye Abdullah Tansel, "Nâci", İA, IX, 18-19; Abdullah Uçman, "Mecmua-i Muallim", *TDEA*, VI, 176.

ABDULLAH UÇMAN

MECMUA-i SÂZ ü SÖZ

(مجموعه ساز و سوز)

Ali Ufkî Bey

(ö. 1675 [?])

tarafından derlenen mûsikî antolojisi.

Leh asıllı bestekâr ve mûsikîşinas Santûrî Ali Ufkî Bey'in mûsikîyle ilgili üç çalışması arasında en kapsamlı olanıdır. Diğer iki eserden biri, çeşitli bölümleriyle *Mecmûa-i Sâz ü Söz*'deki güfte ve notalar arasında benzerlik bulunan, bir plan içerisinde yazılmamış, Ali Ufkî Bey'in İstanbul'a gelmesinden çok önce kaleme alındığı anlaşılan, bu özelliklerinden dolayı "Mecmûa-i Sâz ü Söz Müsveddeleri" ola-